

SAHRAALTI AFRİKA'DA İKTİDAR VE MEDYA: BİR MANŞET BİR SİYASET

DR. VOLKAN İPEK

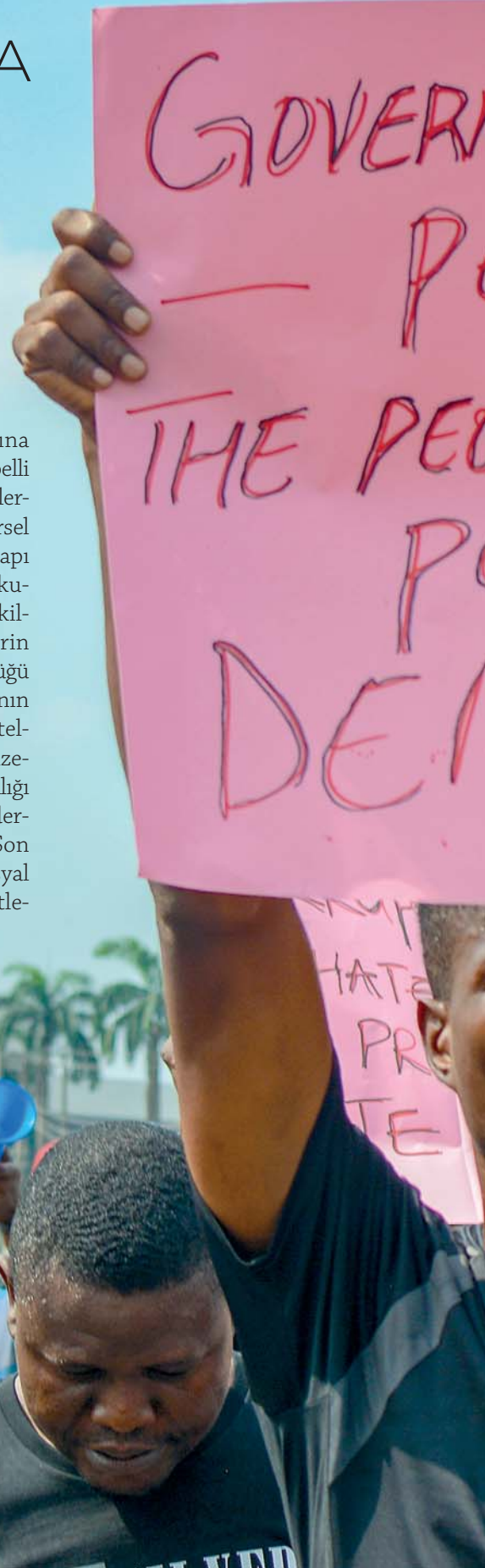
Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Tam bir yaşamda kalma mücadelesi gibi değerlendirilebilecek iktidarda kalma güdüsü medyaya da zarar verebilir. Sahraaltı Afrika ülkelerinin bazılarının, çıkarlarına ters düşen verileri paylaşan ya da paylaşmak isteyen medyanın üzerinde büyük denetim kurmaya çalıştığı görülür. İktidar partileri gücü kaybetmemek adına medyayı baskı altında tutarak çıkarlarına ters veriler paylaşmasına engel olmak ister.

”

L atince “araç” anlamına gelen medya kitleleri belli durumlardan, gelişmelerden ya da güncellemelerden görsel ve yazılı olarak bilgilendiren yapı anlamına gelebilir. Bu yapı kurumlarla kitleler arasında şekillendiği ve kurumlarla kitlelerin arasında bir iletişim görevi gördüğü için araçsallaşmaktadır. Medyanın görsel araçsallığı temel olarak televizyon, radyo ve internet üzerinden sağlanırken yazılı araçsallığı ise temel olarak gazeteler ve dergiler üzerinden tanımlanır. Son yıllarda iyice yaygınlaşan sosyal medya ise bu tanımlanmayı kitle-

GOVERNMENT OF THE
PEOPLE! FOR -
PEOPLE! BY THE
PEOPLE!
DEMOCRACY!

lerin kendilerini kurumların yerine koyarak diğer kitleleri bilgilendirdiği bir ek yapı olarak zenginleştirir. Görsel, yazılı ve sosyal medya en büyük veri kaynaklarından biri olarak kabul edilir ve bilgiyle bilişim çağının en önemli iletişim mekanizması olarak değerlendirilir.

MEDYANIN SİYASİ-SOSYAL ETKİSİ VE İKTİDARLA GERGİN İLİŞKİLERİ

Kitleler üzerindeki veri aktarıcı etkisi medyaya sosyolojik kimlik kazandırmaktadır. Bunun yanında özellikle siyasetin yöneticileri belirlemek adına oy toplarken ihtiyacı

RAISE A TROPHY
TO NALAJA'S HONOUR

MEDIA
HATE
GAINS
OF
EXPRESSION

olduğu kitle etkileme güdüsü doğal olarak ona siyasi bir kimlik katmaktadır. Siyasi partiler iktidara gelmek için kendi ya da bağımsız medya kurumlarını kullanarak seçme yetkisine sahip kişilerden oy isterler. Demokrasinin en birincil koşullarından sayılan serbest ve dürüst seçimlerde oy kullanabilme, bu bağlamda, medyanın da kullanımıyla çok daha önem taşımaktadır. Seçimlere girip iktidara gelmek isteyen siyasi partilerin fikirlerini, rejimlerini ya da ilkelerini kitlelere doğru şekilde aktarmak medyayı iyi çalışan demokrasi için etkin kılmaktadır. İktidara gelen partiler başarılarını seçim stratejilerine, diğer partileri tanıma derecelerine ya da parti liderliğine borçlu oldukları kadar medyaya da borçludurlar.

“

İktidar partisinin seçimlerden önce verdiği sözlerle seçimden sonra tut(a)madığı sözlerin karşılaştırılması, muhalefet kanadıyla ilgili tutumları, ekonomik performansı, dış politikada ne kadar istikrarlı olduğu ve beki de en önemlisi demokratik karakteri ters düşen çıkarların medya tarafından belirlenmesinde ön plandadır.

”

Ancak medyanın bir siyasi partiyi iktidara taşıma gücü olduğu gibi iktidardan düşürme gücü de zaman zaman olabilir. Güçten düşürme örneğin bir darbe girişimi gibi askerlerin doğrudan sivil yönetime karışmaları yönünde gelişmez. Ancak iktidar partisiyle ilgili ve aslında kitlelerle iktidar partisinin çıkar-

larına ters düşecek yönde paylaştıkları bazı veriler gelecek seçimlerde siyasi yapıyı değiştirebilir. İktidar partisinin seçimlerden önce verdiği sözlerle seçimden sonra tut(a)madığı sözlerin karşılaştırılması, muhalefet kanadıyla ilgili tutumları, ekonomik performansı, dış politikada ne kadar istikrarlı olduğu ve beki de en önemlisi demokratik karakteri ters düşen çıkarların medya tarafından belirlenmesinde ön plandadır. Dolayı-

ıyla demokrasinin pekiş(e)mediği birçok ülkedeki iktidar partileri çıkarlarına ters düşen veriler paylaşan medyayı denetim altında tutmayı ya da sindirmeyi düşünebilirler. Bu durum yönetilen gözüyle bakıldığında anormal ama yöneten gözünden bakıldığında normal sayılabilir çünkü iktidar partisi gücü kaybettiğinde bir daha güce ulaşmasının zor olduğunu bilir, hatta iktidar partisi yöneticilerinin bazıları gücün kaybedil-

mesi durumunda hayatlarının bile tehlikeye gireceğini hissedebilirler.

SAHRAALTI'NDA MEDYA'YA YÖNELİK BASKILAR

Tam bir yaşamda kalma mücadelesi gibi değerlendirilebilecek iktidarda kalma güdüsü medyaya da zarar verebilir. Sahraaltı Afrika ülkelerinin bazılarının, çıkarlarına ters düşen verileri paylaşan ya da pay-

laşmak isteyen medyanın üzerinde büyük denetim kurmaya çalıştığı görülür. İktidar partileri gücü kaybetmemek adına medyayı baskı altında tutarak çıkarlarına ters veriler paylaşmasına engel olmak ister. Sahraaltı Afrika'da iktidarın medya üzerine bu derece baskı kurduğu ülkelerden biri Batı Afrika'daki Gambiya'dır. Ülkenin "Tanrı izin verirse bir milyar yıl daha Gambiya'yı yöneteceğim" diyebilmiş eski Cumhurbaşkanı Yahya

Jammeh bir gazetecinin 1992 yılında sorduğu "Demokrasiye dönmeyi düşünüyor musunuz?" sorusuna "Dört(four) yıl içinde" diye cevap verir. 1996 yılına gelindiğinde ülkede hiçbir demokratik kurumun ve tutumun işlemediğini gören aynı gazeteci Jammeh'e "Ülke hâlâ demokrasiye dönmedi, hani dönecektiniz?" diye sorunca Jammeh, "Ben size dört(four) demedim, yıllar içinde (for years) dedim" diye cevaplar ve bu gaze-

teciiyi işten attırır. Jammeh hükümetinin siyasal hareketlerini eleştirme yasağı bir yasa olarak çıktıktan sonra ise muhalif Foroyaa gazetesinin editörleri ortadan kaybolur ve The Daily Observer (Gözlemci) gazetesinin Liberyalı kurucusu Kenneth Best “Senin bizi observe (gözlediğin) yeter, artık biz seni observe (gözleyeceğiz)” denerek ülkeden gönderilir.

“

Afrika Birliği ile Togo yerel medyası babadan oğula yapılan cumhurbaşkanlığı geçişini çok eleştirmişlerdir ve Faure Eyadéma bu eleştiriyi yapan yerel medya kanallarından Radyo Carré Jaunes'u ve Zion TV'yi kapatmıştır.

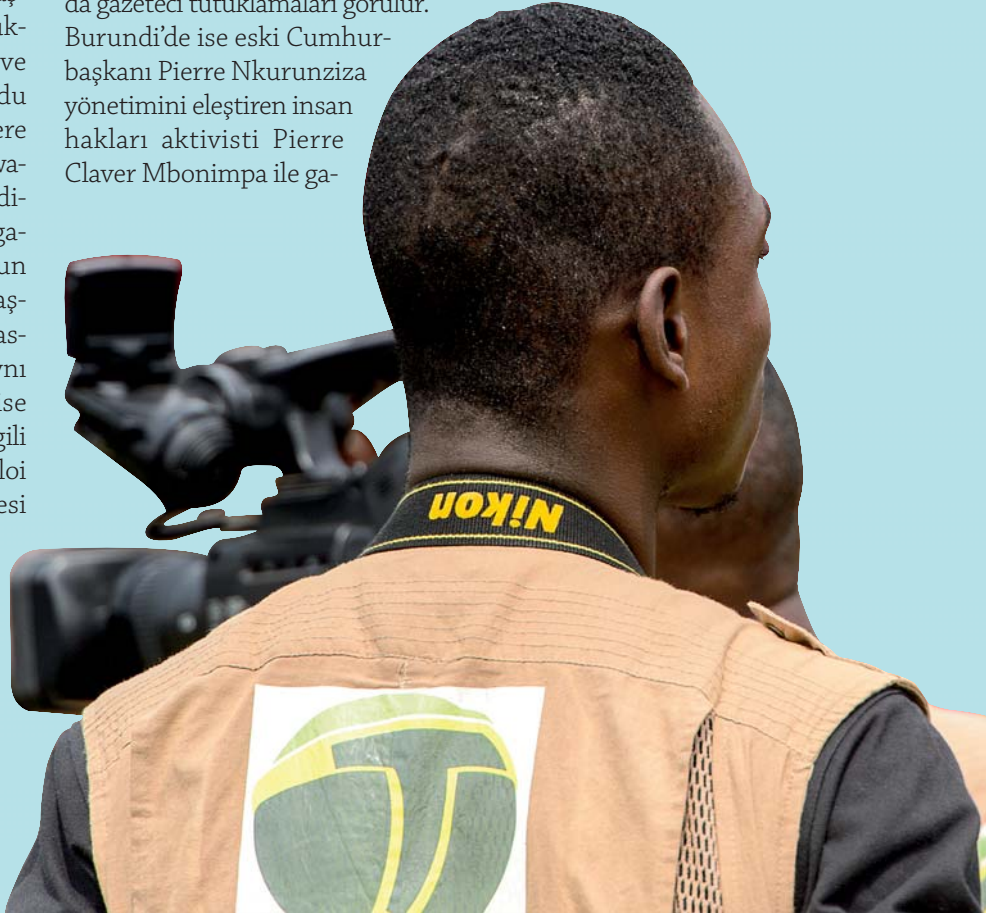
”

Güneydoğu Afrika ülkelerinden Tanzanya’da muhalif Değişim ve Şeffaflık Birliği Partisi Genel Başkanı Zitto Kabwe’nin de tutuklanması, muhalif Demokrasi ve İlerleme Partisi Başkanı Tundu Lissu’nun bir kerede on altı kere vurulması, haftalık sol gazete Mwanan’ın kapatılması, Tanzanya Editör Forumu’na bağlı beş diğer gazetenin ve üç radyo istasyonunun kundaklanması eski Cumhurbaşkanı John Magufuli’nin attığı baskıcı adımların bazılarıdır. Aynı bölgede yer alan Mozambik’te ise 2018 yılında Cabo Delgado ile ilgili haber yapan gazeteci Estacio Valoi ve Uluslararası Af Örgütü üyesi David Matschine, 2019 yılında gazeteci Amade Abubacar ve Germano Daniel devletin Cabo Delgado’da halka uyguladığı baskıları haber yaptıkları için

tutuklanırlar. Batı Afrika’da da benzer hikâyelere rastlanır. Togo’da o dönemki Cumhurbaşkanı Gnassingbé Eyadéma 2005 yılında öldüğü zaman ordu cumhurbaşkanlığı görevine o döneme kadar Postacılık ve Telekomünikasyon Bakanlığı yapan oğlu Fauré Eyadéma’yı geçirir. Afrika Birliği ile Togo yerel medyası babadan oğula yapılan cumhurbaşkanlığı geçişini çok eleştirmişlerdir ve Faure Eyadéma bu eleştiriyi yapan yerel medya kanallarından Radyo Carré Jaunes’u ve Zion TV’yi kapatmıştır. Güney Afrika da gazetecilerin tutuklandığı bölgelerdendir. Güney Afrika ülkelerinden Zimbabve’de meclisteki muhalif Demokratik Değişim İçin Hareket Partisi milletvekilleri tutuklanır, partiye yakın gazeteler kapatılır ve partiye gelecek seçimlerde oy vermesi olası kişilerin evlerinin kapısına çarpy işareti konulan Mayhoterapapi Operasyonu düzenlenir. Batıda ve güneyde olduğu gibi Orta Afrika’da da gazeteci tutuklamaları görülür. Burundi’de ise eski Cumhurbaşkanı Pierre Nkurunziza yönetimini eleştiren insan hakları aktivisti Pierre Claver Mbonimpa ile ga-

zeteci Bob Rugurika’yı da tutuklatır. Bunların dışında tutuklamalardan daha farklı tepkilerin yaşandığı bazı ülkeler vardır. Bir güney Afrika ülkesi Lesotho’da iktidar Basutoland Ulusal Partisi’ni 1982 yılında eleştiren gazeteci Edgar Mahlomo öldürülür ve çalıştığı Leseinyana la Lesotho gazetesi kapanır, bir güneybatı Afrika ülkesi Namibiya’da 2021 yılının Nisan ayında Organize Suç ve Yolsuzluk Raporlama Projesi ve The Namibian gazetesi Cumhurbaşkanı Hage Geingob’un partisinin 2017 yılındaki kongresinde kendisini desteklemeleri için devlet bütçesinden belli bir fonu ulusal balıkçılık şirketinin yöntemin kuruluna rüşvet olarak verdiğini iddia edince kapatılma tehlikesi geçirir.

Güney Afrika ülkelerinden Zambiya’da 1975 yılına kadar serbest olan Zambiya medyasının en güçlü organı Times of Zambia Cumhurbaşkanı Kenneth Kaunda’yı dik-

tatörlükle eleştirmeye başlayınca Kaunda'nın partisi Birleşik Ulusal Bağımsızlık Partisi tarafından satın alınır ve parti gazetesi hâline getirilir. Kaunda o gün ne olursa olsun tüm gazetelerin ilk sayfalarında kendi fotoğrafını basmasını zorunlu tutan yasa bile çıkarır.

“

Tüm bu tutuklamalara ve kapatılmalara Sahraaltı Afrika ülkelerindeki medya araçlarının iktidar partisini değiştirme ve politikalarını etkilemede hâlen ciddi rol sahibi olduğu da görülür.

”

Orta Afrika ülkelerinden Kamerun'da Cumhurbaşkanı Paul Biya İngilizce ve Fransızca konuşulan ülkede İngilizce konuşan halkı sindirmek için çift dilli olması beklenen Kamerun Radyosu ve Televizyonu'nda haberlerin sadece Fransızca sunulmasına, haftada beş kere çıkan Fransızca Kamerun Times ald gazetelerin İngilizce sürümünün de bir kere çıkmasına karar verir. Biya'nın, Fransa'nın ve Amerika Birleşik Devletleri'nin zorlamasıyla 1991 yılında başlattığı çok partili sisteme bir türlü uymak istememesi ve yeni dönemki koşulların tartışılacağı ulusal bir konferans düzenlenmesine izin vermemesi gazeteci Pius Njawé'nin ve aktivist Celstin Monga'nın bir yıl süren “Hayalet Şehir” kampanyasını başlatmasına neden olur. Kampanyaya göre halk Biya'yı protesto etmek için pazartesi ve cuma günleri evden çıkmayacak, grev yapacaktır. Kamerun'un komşularından Nijerya'da bir dönem etkili olan Kaduna mafyası Yeni Nijerya Kalkınma Şirketini, Yeni

Nijeryalı gazetesini ve Nijerya Federal Radyo Şirketini o dönemki Cumhurbaşkanı Shehu Shagari'nin rejimini eleştirmek için kullanmaya başlar. Batı Afrika ülkesi Burkina Faso'da ise tutuklamadan ve gazete kapatılmadan daha kötüsü yaşanır. 2004 yılında 151 emekli bürokratın hâlâ görevdeymiş gibi maaş almaya devam ettiğini ortaya çıkaran Norberto Zongo Cumhurbaşkanlığı muhafızları tarafından vurulur. Tüm bu tutuklamalara ve kapatılmalara Sahraaltı Afrika ülkelerindeki medya araçlarının iktidar partisini değiştirme ve politikalarını etkilemede hâlen ciddi rol sahibi olduğu da görülür. Batı Afrika ülkesi Fildişi Sahili'nde 1998 yılında yerel bir gazete küçük Malili çocukların zorla Fildişi Sahili'ndeki kakao çiftliklerinde çalıştırıldığını iddiaları halkı isyan ettirince Cumhurbaşkanı Henri Conan Bedie 1999 yılındaki General Robert Guei tarafından düzenlenen bir darbeyle devrilir. Güneybatı Afrika ülkesi Angola'da ise 19 Ocak 2020 akşamında Uluslararası Soruşturmacı Gazeteciler Konsorsiyumu eski Angola Devlet Başkanı Jose Eduardo Dos Santos'un kızı olan Isabel Dos Santos'a ve eşi Sindika Dokolo'ya ait kırk bir ülkedeki dört yüz şirket hakkında 715.000 belge ve yazışma yayımlarlar. Buna göre Isabel Dos Santos ve eşi Sindika Dokolo petrol şirketi Sonangol başta olmak üzere pek çok Angola şirketinin hesaplarından kendi hesaplarına beş milyar dolar aktarmışlardır. Haber Cumhurbaşkanı Dos Santos'un gelecek seçimleri kaybetmesine neden olur.

Medyanın Sahraaltı Afrika ülkelerindeki yönetimler üzerindeki etkileri büyüktür. Kolonyalizm dö-

neminde Belçika Kralı İkinci Leopold kuzeni İngiltere Kraliçesi Victoria'ya mektup yazıp ondan İngilizlerin Afrika'da yönettikleri topraklardan küçük bir bölümünü rica eder. Victoria'nın olumsuz cevap verdiği İkinci Leopold ise Uluslararası Afrika Derneğini kurup Amerikalı gazeteci Henry Stanley'i, kaybolan misyoner David Livingstone'u bulma bahanesiyle Afrika'ya göndermiş ve ondan yönetecek bir yer bulmasını istemiştir. Stanley'in bulduğu bölgelerde İkinci Leopold sonradan bir yönetim kurmuştur. Postkolonyal dönemde ise örneğin ada ülkesi Moritus'ta ise 2012 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini Moritus Özgürlük Partisi'nden aday olarak kazanan Monique Ohsan Bellepeau aslında bir gazetecidir. Gücü kaybetmek istemeyen iktidar partileri ise değişik yöntemlerle medyaya baskı uygulamak ister. Başarılı ya da başarısız olsun, Sahraaltı Afrika ülkelerindeki medya kurumlarının halklarla veri paylaşmasının önüne geçmeye çalışmak demokrasinin pekişmesine engeldir. Sonuç olarak Saharaaltı bölgesindeki iktidar partileri güçte kalmak istiyorlarsa yasalara uygun olan davranışlara ve uygulamalara başvurmalıdırlar. Bu partiler yasalara uydukları ve etik yönetimler gösterdikleri sürece medyanın desteğini arkalarına alırlar ve yönetici konumlarını devam ettirirler. Yasal olmayan yollarla ve etik dışı davranışlarla iktidarda kalmaya çalışan partiler ise sadece yazılı ve görsel değil ama aynı zamanda sosyal medyanın da bir numaralı hedefi hâline gelirler. Bu durum onlara güç kaybettirir ve gelecekleriyle ilgili endişelerinin artmasına neden olur. ■